

Livsberättelser i vägledande utbildningar – samverkan, samhörighet och utveckling av praktiker¹

Marina Bergman-Pyykkönen: *pol.mag.doktorand, institutionen för socialvetenskaper (social arbete), Helsingfors universitet, forskare, Suomen sovittelufoorumi ry – Finlands forum för medling rf, familjemedlingsprojektet Fasper*
marina.bergman@helsinki.fi; marina.bergman-pyykkonen@sovittelu.com

Janus vol. 18 (2) 2010, 277–287

Vad gör man när man känner att arbetet inte flyter som det borde, när man inte är nöjd med resultaten? Vad gör man när man överraskas av människors val och beslut? Vad gör man när man inser att man helt enkelt inte vet tillräckligt för att göra ett bra jobb? Jag vet inte vad man gör så där i allmänhet, men min lösning var att genom aktionsforskning utveckla och forska i mitt arbete och rapportera om forskningen i min avhandling pro gradu i socialt arbete. (Bergman-Pyykkönen in press.)

I mitt arbete som vägledande lärare på arbetskraftspolitiska utbildningar träffade jag vuxna, som ville (tillbaka) in i arbetslivet. Vägledande utbildningar kan vara inriktade på en viss bransch eller allmänt arbetslivsinriktade. Utbildningen jag ansvarade för var allmänt inriktad, 50 arbetsdagar lång, med två perioder av arbetspraktik varvat med närstudier på skolan. Mina studerande var arbetslösa arbetssökande i de mest olika situationer och i varierande åldrar mellan 19 och 61 år. En del var långtidsarbetslösa, andra hade varit arbetslösa bara en kort tid. Någon hade valt att stanna hemma med sina barn under en längre period, en annan hade sagt upp sig för att söka sig till ett nytt yrke, någon hade blivit uppsagd för att arbetsplatsen lagts ner eller på grund av andra, närmast personliga, orsaker. En och annan var tvungen att söka sig till helt nya uppgifter på grund av arbetsskador eller andra fysiska sjukdomar, och en del ville pröva om de överhuvudtaget klarade av att jobba efter till exempel långvariga mentala problem. Livets

mångfald syntes i grupperna av vuxna på väg in på nya karriärstigar:

Arbetskraftsmyndigheten hade ställt klara mål för utbildningen: den studerande skulle efter avslutad utbildning sysselsättas på arbetsmarknaden eller ha en studieplats eller så skulle den studerande ha en klar plan för inom vilken bransch han eller hon skulle börja jobba eller utbilda sig. Själva upplevde jag att utbildningen i grunden handlade om empowerment och att den hade lyckats om den studerande efter avslutad utbildning var starkare och hade tilltro till och hopp inför framtiden, även om planerna inte var fullständigt klara. För att uppnå dessa mål försökte jag i mån av möjlighet skraddarsy utbildningen utifrån den studerandes behov, så att han eller hon till exempel kunde ha mer arbetspraktik och färre studiedagar på skolan om detta betjänade dennes planer bättre.

Så småningom märkte jag ändå att upplägget för utbildningen kunde utvecklas. Själva stod jag ofta frågande inför mina studerandes val och beslut. Jag undrade vad som hänt i deras liv, vad som fört dem till den punkt där de befann sig nu. Den kunskapen om arbetslösa och arbetslöshet jag hade verkade inte riktigt stämma. Responsen från de studerande visade på att kommunikationen mellan lärare och studerande inte alltid var vad den borde vara och att studerandena upplevde att de inte kunde påverka studieprogrammet även om strävan var att skraddarsy. Jag kände ett stort behov av att utveckla och forska i arbetspraktiken, och

jag ville göra det tillsammans med utbildningens deltagare. Det var ju de som kunde berätta om sina liv och om vad de behövde för att komma vidare. Men hur skulle jag gå till väga?

I detta inlägg beskriver jag kort min aktionsforskning med tonvikt på livsberättelser ur ett arbetslivsperspektiv. Jag frågar: Hur konstruerar vuxna på arbetskraftspolitisk karriärutbildning sin livsberättelse i förhållande till arbetslivet och det samhälle som vi lever i? Hurudana nya perspektiv på den individuella arbetslivskarriären och på arbetskraftspolitiska utbildningar som sysselsättningsåtgärd ger livsberättelserna? Och slutligen: Vad innebär mina forskningsresultat för min praktik?

Aktionsforskning och narrativ

I aktionsforskning utvecklar man praktiker genom att använda sitt förnuft. I den traditionella forskningen skall forskaren vara objektiv och hålla sig utanför det han undersöker, aktionsforskaren däremot handlar och agerar aktivt, och försöker inte ens ställa sig utanför och förhålla sig neutral. I aktionsforskning strävar man efter att skapa tro på människors egna förmågor och handlingsmöjligheter. Man hjälper dem att tala om sina angelägenheter på sitt eget sätt och med sin egen röst. Aktionsforskning handlar alltså om empowerment. Forskaren startar förändringen och uppmanar människor att ta tag i saker och ting så att utvecklingen gagnar dem själva. Aktionsforskningens mål är att frigöra och bemyndiga alla deltagare, också forskaren. (Heikkinen 2006, 16-19; Heikkinen & Rovio 2006.)

Reflektion är en utgångspunkt i aktionsforskning. Man utgår ifrån att det enda sättet att förstå sitt arbete och att få igång en utveckling är att börja reflektera över sina egna upplevelser av praktiken. (Syrjälä m.fl. 1994, 35.) Reflektion innebär att man ser på sig själv, sina tankar och

sin verksamhet, som var man utanför sig själv. Det tänkande subjektet betraktar sitt eget tänkande. Man ser sig själv och de egna handlingarna och tankarna från ett nytt perspektiv och strävar efter att förstå varför man tänker som man gör och varför man gör som man gör. Målet är att finna ett sätt att studera fenomenen genom reflektion. På det sättet kan man se de vardagliga praktikerna i ett nytt sken. (Heikkinen 2007, 201-202.)

Att forska i sitt eget arbete innebär att forskaren, subjektet, blir en del av sitt forskningsobjekt. Han eller hon måste medvetet kunna skilja på insamlingen av material och analysen av materialet. Forskaren ansvarar för analysen av forskningsprocessen medan de övriga medverkande innehar kunskap och tolkar den. (Saurama & Julkunen 2009.) För att hänga med i mina egna reflektioner och kunna hålla i processen började jag föra forskningsdagbok. I dagboken skrev jag ner tankar och idéer men också känslor som väckte nya tankar.

Min aktionsforskning såg jag även som ett uttryck för praktikforskning i socialt arbete, som vill lyfta fram utsatta, marginaliserade människors kunskap och erfarenheter (Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005; Saurama & Julkunen 2009). Även om Finland genomgått ett ekonomiskt uppsving sedan recessionen på 1990-talet hade arbetslösheten ändå inte minskat i samma takt (Parpo 2007, 13). Mina studerande var arbetslösa med stor risk för att marginaliseras i samhället om de inte lyckades ta sig ut på arbetsmarknaden. De var arbetslösa trots att arbetslösheten vid den tidpunkten var nere i 7,6 procent (Sysselsättningsöversikt februari 2008). Då jag startade forskningen hade den senaste globala recessionen ännu inte kommit igång och framtiden på arbetsmarknaden såg rätt ljus ut.

Med praktikforskning menas också forskning som öppet strävar efter att förstå och förändra

praktiker. Forskningsproblemen är sammankopplade med praktikerna inom det sociala området och målsättningen är att betjäna olika intressenter inom området. I praktikforskning är alla medverkande bärare av kunskap, och de har också alla rätt att vara med och producera kunskapen. (Satka m.fl. 2005; Saurama & Julkunen 2009.) Enligt Saurama och Julkunen (2009) kan man finna praktikforskningens rötter i pragmatismens tanke att kunskap är något som föds a posteriori, efter praktiker, handlingar och erfarenheter.

Mina studerande befann sig vid ett vägskal. De kom till utbildningen för att finna nya vägar ut på en arbetsmarknad som de hoppades skulle ta emot dem och som skulle tillfredsställa deras önskemål angående arbetslivet. Men hur få idéer om vilka vägar som står till buds och vilka val kan föra en vidare? Vilma Hänninen frågar i sin avhandling *Sisäinen tarina* (2000): Hur skapar människan mening i sitt liv? Hur hittar människan ny mening då livet förändras? Hon svarar: genom berättelser; inre berättelser. Jag tänkte: Mina studerande befinner sig i ett tillstånd av förändring, hur kan de klara sig i denna situation bättre? Och gissade: genom berättelser.

Den grundläggande tanken i det narrativa betraktelsesättet är att berättelser har en central betydelse för hur människan strukturerar sitt tänkande och sitt liv (Hänninen 2000, 15). Berättelser handlar om skiften i våra avsikter (Bruner 1986, 17). Berättelserna inverkar på två olika plan. För det första är berättelserna ett *redskap* för att förstå både egna och andras handlingar och upplevelser och ge dem mening. Berättelsen är också en *form* för förståelse och meningsskapande. I den här betydelsen är berättelsen en representation av verkligheten. För det andra bygger berättelserna upp den verklighet vi lever och verkar i. Verkligheten visar sig som de berättelser vi införlivat från den egna kulturen samtidigt som de avsiktliga berättelser vi berättar om oss själva upprätthåller eller för-

ändrar kulturen och verkligheten omkring oss. (Valkonen 2007, 26; Hänninen 2000.)

Det narrativa passade således in i min forskning eftersom en förändring av berättelser kan förändra verkligheten. Inspirerad av Hegels (1770-1831) tankar om utvecklingens fortskridande i en dialektisk process där teser bemöts av antiteser och tillsammans bildar synteser (se t.ex. Copleston 1985 vol. VII, 159-188) tänkte jag i grova drag enligt beskrivningen i bild 1. Min aktionsforskningsprocess kan beskrivas som en helhet bestående av tre på varandra följande faser. Den första och andra fasen beskriver jag här helt kort för att sedan mer ingående gå in på den tredje fasen.

I *den första fasen* planerade jag aktionsforskningen och bestämde mig för att sätta igång. I min dagbok skrev jag: "Jag planerar nästan i panik. Imorgon, om tio timmar, startar gruppen och det känns som om allt ännu var på hälft. Tankarna glider undan. Jag är rädd och osäker. Jag har svårt att tro på det här även om jag vet att det är nu eller aldrig."

Jag engagerade mina studerande med i utvecklingen av utbildningen och inbjöd villiga till livsberättelseintervjuer. Fyra kvinnor och två män, av dessa alla två med invandrarbakgrund, ville delta i intervjuerna. Jag genomförde livsberättelseintervjuerna och samlade in respons av alla studerande i gruppen i form av webbrespons och samtal vid avslutande evaluerande samtal på tumanhand. Det här skedet ledde till att jag tillsammans med min kollega i följande grupp av studerande fäste uppmärksamhet vid att lyssna aktivt, och vi tog med studerandena i utbildningens utformning genom att låta deras önskemål styra innehållet så mycket som möjligt. Vi hade berättelser som tema, ritade livslopp och funderade på hur berättelser formar vårt sätt att se på vår verklighet. Min kollega tog i stort över de följande grupperna, eftersom jag själv gick in i den andra fasen av aktionsforskningen.

tes den berättade berättelsen nu	→	antites den berättade berättelsen mot den berättade berättelsen nu	→	syntes den nya berättelsen
<p>den officiella kunskapen om orsaker till arbetslöshet och vad som kan förbättra sysselsättningen menar att arbetslösa skall sysselsättas genom åtgärder, t.ex. genom karriärkurser som har ett givet innehåll</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>detta fungerar bra för en del, sämre för andra (se t.ex. Malmberg-Heimonen 2005)</p>	→	<p>de arbetslösa har sina egna, subjektiva berättelser, som påverkas av tesens berättelser, men tesens berättelser kan omformas av de arbetslösas berättelser förutsatt att dessa berättelser får berättas och lyfts fram</p>	→	<p>åtgärderna omformas av de arbetslösas berättelser</p>

Bild 1 Tes, antites, syntes. Hegels dialektiska process som bakgrundsidé.

I *den andra fasen* drog jag mig tillbaka för att transkribera livsberättelserna och imponeras av mina livsberättas förmåga att reflektera över sina liv. En av mina studerande uttryckte sin vilja att delta så här (mina översättningar av citat finns härefter i fotnoterna):

... mä ninku aina ajattelen et itsen tunteminen on sillai tärkeätä ja siks mä varmast halusin tähän tulla ja ku sä puhuit ensimmäisen kerran mul oli heti sellanen tunne että tohon mä halusin mennä koska minähän puhun tätä myös itselleni.²

Jag rekonstruerade livsberättarnas livslopp och uttolkade en, som jag benämnde, modifierad

swot analys på basis av vad livsberättarna berättat. I swot analysen skrev jag in sådant som för livsberättaren verkar ha varit viktigt samt hans eller hennes styrkor och möjligheter samt bekymmer eller hot. Jag försökte också uttolka livsberättarens sätt att hantera svåra situationer.

Ett halvt år efter att mina livsberättare avslutat utbildningen, inbjöd jag dem till ett möte. Fyra av sex ställde upp vid olika tidpunkter. Jag presenterade livsloppen och swot analyserna för dem och vi samtalade om utbildningen och om livsberättelsearbetet som en del av den.

Mitt resultat av denna andra fas i aktionsforskningen bekräftade hur viktigt det är att skapa

en känsla av samverkan och gemenskap i gruppen. Mina studerande upplevde att de t.ex. av tjänstemän blivit bemötta som andra klassens medborgare, medan de under utbildningen behandlats "som folk":

Jaa a oiskohan se tota, ehkä se suhtautumisen ku kaikki on työttömiä ja yleensä kun niitä ajatellaan silleen negatiivisesti. Ja sit sillä kursilla on ninku ihan toisenlainen toi ilmapiiri, ja sit silleen et siel niinku etitään silleen yhdessä töitä, etitään vähän ninku tarkemmin. Et ku vertaa jos käy työkkärissä asioimassa jonkun sihteerin luo niin on tää sit aika erilaista kuitenkin. Se suhtautuminen täällä, se mulle tulee ensimmäisenä. Mä oon pitkään ollu silleen ja huomannu miten työttömiin suhtaudutaan.³

Utbildningen gav den studerande tid och möjligheter att granska sitt liv och bygga upp uppluftande inre berättelser. För invandrare blev utbildningen på sätt och vis ett språkbad i och med att den inte var specifikt riktad till icke finsktalande studerande, och de fick en möjlighet att berätta sin historia för finländarna. Responsen från studerandena bekräftade att det är värt att fortsätta utveckla utbildningen och mina praktiker i denna riktning.

Aktionsforskningsprocessen var ändå inte avslutad. Ursprungligen hade jag tänkt att det rekonstruerade livsloppet och den modifierade swot analysen skulle fungera som en helhetsanalys av materialet. Men jag var inte nöjd. Jag hade sex livsberättelser som fortfarande väntade på en mer gedigen och analytisk analys.

Vad fick mina studerande att forma sina framtidsplaner som de gjorde? Vad var det som drev dem mot sina mål? Hur kom det sig att de hittade styrka och kraft att gå vidare i sina liv, även om det var motigt? En mer ingående analys av livsberättelserna kunde ge svar. Inspirerad av Tuji Kotirantas avhandling *Aktivoinnin paradoksit* (2008) tog min forskning en ny vändning. Än en

gång gick jag tillbaka till livsberättelserna, nu för att se om Martin E. Fords teori (1992; 1995) om motiverande system kunde ge en ny syn på mina studerande, deras val och mina möjligheter att vägleda dem vidare i arbetslivet. Aktionsforskningen gick in i sin tredje fas.

Den analytiska bearbetningen

Jag återvände till de transkriberade livsberättelserna och bestämde mig för att göra en narrativ analys av dem. Jag var inte intresserad av berättelsernas form utan av det explicita innehållet och min analys fokuserade på de delar av berättelserna som handlade om berättarens förhållande till arbetslivet. Enligt Johansson (2005, 289-290) är ett delperspektiv med fokus på innehåll den analysform, som brukar sammanföras med det som kallas innehållsanalys. Man definierar de kategorier man vill analysera och lyfter ut de stycken eller yttranden från texten som klassificeras och samlas inom de här kategorierna eller grupperna. Berättelsen styckas upp, delarna lyfts ur och analyseras utan att relatera till helheten.

I min analys av berättelserna sökte jag svar på frågorna: Vad berättar berättelserna om vilka mål berättarna har angående arbetslivet? Vilka är deras uppfattningar om sina möjligheter att uppnå sina mål? Och Hur känner de inför sina planer? Mina forskningsfrågor i den här undersökningen begränsade mitt intresse för berättelserna som helhet och jag önskade få svar genom att se på livsberättelserna ur ett motivationsteoretiskt perspektiv. Min analys av berättelserna blev en teoribunden innehållsanalys, i vilken man utgår från det material man har, men tidigare kunskap styr eller hjälper till i analysen. Det handlar inte om att testa en befintlig teori, utan om att bruka den tidigare kunskapen som något som leder till nya tänkesätt. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98-99.)

En insikt under den här processen var för mig att begreppen empowerment och motivation är mycket närliggande. Själv hade jag utgått från att mitt sätt att arbeta bygger på empowerment, medan jag intuitivt upplevt tanken att jag skulle syssla med att motivera människor som något alltför kontrollerande eller rentav manipulativt. Empowerment däremot uppfattade jag som icke kontrollerande och frigörande. Min uppfattning baserade sig på ett missförstånd av och för lite kunskap om motivationsteorier. Siitonen (1999, 96-99) menar att M. E. Fords teori (1992) om motiverande system (Motivational Systems Theory, härefter MST) kommer väldigt nära empowerment. MST bygger på det grundläggande innehållet som lagts fram i över 20 nutida motivationsteorier (Ford 1992; Ford & Smith 2007).

Motivation är ett psykologiskt, framtidsorienterat och evaluerande, snarare än ett instrumentellt, fenomen. Motivation ses som ett organiserat mönster uppbyggt av fyra med varandra besläktade uppsättningar av psykologiska processer:

1. *egna mål* (personal goals): tankar om önskade och oönskade potentiella framtida tillstånd
2. tro på den egna förmågan (capability beliefs) och
3. tro på kontexten/sammanhanget/miljön (context beliefs)
4. Sammanslagna benämns den andra och tredje punkten *den personliga tron på de egna möjligheterna att påverka* (personal agency beliefs), och den inbegriper tankar om de förväntade konsekvenserna av att försöka nå sina mål
5. *emotioner*: känslotillstånd relaterade till de möjliga konsekvenserna av att söka nå dessa mål.

Alla dessa subsystem är viktiga för att en målriktad aktivitet skall lyckas. (Ford 1992, 72-73, 78, 248; Ford & Smith 2007.) Särskilt lyfter Ford fram *den personliga tron på de egna möjligheterna att påverka* som betydelsefull delkomponent i motivation. Tron på den egna förmågan och den stödjande miljön är ofta mer avgörande för motivationen än vad man faktiskt kan eller hur miljön i verkligheten är. När man tror på sig själv och sitt sammanhang kan man utveckla färdigheter man ännu inte har. (Ford 1992, 124.)

Enbart positivt tänkande räcker dock inte till för effektivt fungerande; man bör också ha de grundläggande färdigheter och den miljö som behövs för att uppnå målet (Ford 1992, 124). Ford (1995) konstaterar att även om individen har en förmåga kan den vara totalt onödig om hon inte är motiverad att bruka den. Däremot är det motsatta inte fallet; en högt motiverad person kan utveckla behövlig skicklighet för att uppnå målen hon vill nå. Positiva uppfattningar om den egna förmågan och miljön har en särskilt viktig funktion i situationer som är mest betydelsefulla för framsteg, dvs. i situationer som innefattar utmanande men uppnåeliga mål (Ford 1992, 125). Individens uppfattningar om de egna möjligheterna är avgörande och användbara då det gäller att bilda sig helhetsuppfattningar och planera långsiktigt (Ford 1992, 253).

Genom att korstabulera individens uppfattningar om sina egna möjligheter att påverka och uppfattningarna om miljön får man fram ett mönster för hur individen förhåller sig till sina mål. Mönstren är inte nödvändigtvis stabila eller fasta egenskaper hos individen. De representerar närmast tankar om resurser inom individen och i miljön och varierar från mål till mål, från situation till situation och från tidpunkt till tidpunkt. Vissa mönster är inte bättre eller sämre, eftersom olika förhållningssätt är lämpliga för olika sammanhang. Ford (Ford 1992, 137) menar att alla som försöker hjälpa människor för-

ändra sig, kan inverka positivt eftersom också starkt stabila mönster kan påverkas av att individens kunnande förändras eller av att miljön blir mer mottaglig.

Möjligheten att berätta sin livsberättelse för mig var en del av min aktionsforskning som handlade om att utveckla de vägledande utbildningarna jag ansvarar för. Jag tänkte att livsberättelserna handlar om hur livsberättaren ser på sin tidigare arbetskarriär, på förändringar som skett och på sin framtid i arbetslivet. I de delar av berättelsen som beskriver det förgångna kunde jag hitta mål som är viktiga för livsberättaren, se vad det är som styr honom eller henne. I berättelsen om förändringar kunde jag se hur livsberättarna uppfattar förändringarna och berättelserna om framtiden reflekterar deras mål och uppfattningar om möjligheten att nå målen, samt känslorna i samband med dessa.

Enligt MST är det viktigt för den som sysslar med förändringsarbete, må det vara en lärare, en vägledare eller varför inte en socialarbetare, att känna till klientens mål, mönstret för hur denne uppfattar möjligheterna att uppnå målen samt emotionerna, som målet uppväcker. Hur man skall gå till väga i förändringsarbetet beror nämligen på dessa. Olika mål, uppfattningar och känslor kräver olika närmandesätt i vägledningen. Jag hoppades att analysen baserad på MST skulle ge mig nya infallsvinklar på mina praktiker.

Jag läste en berättelse i taget noga flera gånger och markerade olika episoder. Jag plockade ut de textavsnitt som handlade om utbildning, karriär och arbetsliv samt tankar om hur framtiden kunde te sig. Jag frågade först: Vad berättar berättelserna om vilka mål livsberättarna har angående arbetslivet? och sedan: Vilka är livsberättarens uppfattningar om sina möjligheter att uppnå sina mål? Kan jag se mönster? Hurdana är de? Slutligen frågade jag också: Hur känner hon eller han inför sina olika möjligheter?

Efter denna dekonstruktion av innehållet rekonstruerade jag berättelserna till en ny helhet. I berättelserna om motivation tog jag nu även med en del innehåll ur hela livsberättelsen för att få en helhetskontext. Livsberättelserna hade ju också handlat om annat än studier, arbete och karriär.

Min innehållsanalys av livsberättelserna som berättelser om motivation visade att mina livsberättare egentligen hade rätt lika målsättningar vad gällde utbildning och arbetsliv. Exempelvis då de gjort sina tidiga yrkesval hade det varit viktigt att själv få bestämma vad de ville utbildas till. Att få delta i arbetslivet var betydelsefullt för berättarna, bland annat eftersom de upplevde att det hörde till att man arbetar. I övrigt ville de att jobben skulle vara lämpligt utmanande och ge dem en arbetsplats med trevliga arbetskompisar. Alla ville framåt i arbetslivet och gjorde upp planer inför framtiden.

Skillnaderna mellan berättelserna kom fram i livsberättarnas uppfattningar om sina möjligheter att uppnå sina mål. I de sex berättelserna bildade uppfattningarna olika mönster: i tre livsberättelser var mönstren sporrande eller kraftfulla. Livsberättarna var tillfreds med sina framtidsplaner och starkt motiverade att gå vidare. Men i tre livsberättelser var mönstret annorlunda: bräckligt, osäkert, försiktigt, nedslående och antagonistiskt. Emotionerna varierade från motvilja till nedstämdhet, men också försiktig nyfikenhet fanns. I bild 2 finns en sammanställning av målen i framtiden, mönstren för uppfattningar om möjligheterna att uppnå målen och emotionerna i de sex livsberättelserna.

Det var skillnaderna i mönstren och emotionerna som gjorde mig fundersam och som utgjorde en ny utmaning i mitt arbete. Ford (1995) skriver: "Human potential is unleashed when people have emotionally compelling goals and fundamental belief that they can depend on both their own capabilities and help from

others to accomplish those goals. Under these circumstances, most skill deficits can be overcome or compensated for through a combination of creativity and sheer effort and persistence.”

Min analys av livsberättelserna visade att en del av framtidsplanerna byggde på haltande motivation: målen var klara, men mönstret för uppfattningar om möjligheterna att nå målen var inte starkt och känslorna målen väckte var inte uppbyggande.

Ford påpekar i nämnda artikel (1995) att vi som arbetar med förändringsarbete inte kan låta bli att beakta de fundamentala förutsättningarna för utveckling av kompetens eller effektivt fungerande. På basis av mina resultat var jag beredd att hålla med honom. Om jag lyssnat till mina livsberättare utgående från ett MST perspektiv, hade jag eventuellt kunnat få dem att se över sina planer noggrannare och ur flera synvinklar:

Avslutande tankar

En vägledande utbildning som stärker de studerande och får dem att fatta långsiktigare, mer övervägda och realistiska beslut, blir på sikt också ekonomiskt lönsam för samhället. De studerande söker sig antagligen till jobb de kommer att trivas med under en längre tid, eller så påbörjar de studier till ett yrke de vet de vill jobba med. Med större sannolikhet kommer de också att slutföra sina studier och börja jobba inom yrket eftersom de har en verklighetstrogen bild av arbetsuppgifterna och kraven inom yrket de valt. Den vägledande utbildningen betjänar dessa syften: de studerande upplever att de i lugn och ro, samt med stöd från studiekamrater och lärare, får fundera över sina möjligheter och val. Arbetspraktiken ger dem dessutom en inblick i vad arbete inom det valda yrket innebär: Utbildningen motiverar, i bemärkelsen empowerment, de studerande. Arbetsmarknadspoliti-

	målen i framtiden	mönster för uppfattning om möjligheter	emotioner
Berättelse 1	”drömyrket” ”ett jobb, vilket som helst”	försiktigt antagonistiskt	nedstämdhet motvilja
Berättelse 2	”inte jobba i det tidigare yrket” ”återuppta avbrutna studier”	accepterande försiktigt, sårbart eller osäkert (self-doubting), eventuellt bräckligt	nedstämdhet försiktigt intresse
Berättelse 3	”det tidigare jobbet” ”yrkesstudier i en ny bransch men med bekanta arbetsuppgifter”	nedslående antagonistiskt	förargelse, nedslagenhet, leda försiktig nyfikenhet
Berättelse 4	”hitta ett jobb som är tillfredsställande”	kraftfullt	iver, nyfikenhet
Berättelse 5	”påbörja studier bara barnen är större”	sporrande	tillfredsställelse
Berättelse 6	”påbörja studier så fort som möjligt” ”få arbete utan utbildning”	kraftfullt accepterande	tillfredsställelse tillfredsställelse

Bild 2 Målen i framtiden, mönstren för uppfattning om möjligheterna att uppnå målen samt emotionerna i livsberättelserna.

kens mål är att öka sysselsättningen och minska arbetslösheten. Min forskning stöder antagandet, att vägledande utbildningar med tonvikt på mångsidig karriärplanering tillsammans med de studerande, är en beaktansvärd arbetsmarknadspolitisk sysselsättningsåtgärd som leder till detta mål.

I sin respons till mig betonade mina livsberättare att det viktiga varit att de blivit bemötta som likvärdiga vuxna. Både studerande och lärare jobbade tillsammans. Ford och Smith (2007) påpekar att de integrerande sociala relationsmålen ofta är grundläggande mål för de flesta studerande. Därför vill de vara socialt ansvarsfulla i skolan, de bryr sig om rättvisa och vill hjälpa varandra. Mina studerande gavs en möjlighet att berätta sina livsberättelser och därmed hjälpa mig, läraren, i mina studier. I stället för att enbart vara den mottagande parten, den studerande som läraren hjälper; blev de i stället även givande parter; livsberättare, som hjälpte läraren. Kan det här ha varit en faktor som bidrog till känslan av jämställdhet? Vi var alla i samma båt.

Redan före aktionsforskningen jobbade vi på utbildningarna mycket med att planera och ställa upp mål inför framtiden. Forskningsprocessen har lärt mig att det inte räcker att fokusera enbart på målen. Förändring förutsätter att också uppfattningarna om möjligheterna samt känslorna beaktas. Jag som vägledande lärare blir en del av den studerandes "ekvation" för effektivt fungerande. Därför måste jag börja med att bygga upp en bestående känsla av förtroende, harmoni och partnerskap mellan mig och mina studerande. (Ford 1995.) Livsberättandet förutsätter det samma. Att ta med studerandena i utvecklingsarbetet samtidigt som man genuint lyssnar till deras livsberättelser kan skapa förutsättningarna som behövs för ett förändringsarbete som utgår från individen själv, inte från omgivningens eller t.ex. mina önskemål om hur de borde leva sina liv. Ford (1995) skriver också:

"An individual's goals, emotions, and personal agency beliefs are intrinsically valid to that person, and must be respected as the reality to be dealt with regardless of what one thinks they should be."

Då jag bestämde mig för att ha aktionsforskning som forskningsstrategiskt närmandesätt trodde jag att det skulle bli en rätt enkel match att på det sättet utveckla mitt arbete och sammanfatta det hela i min avhandling pro gradu. Så blev det nog inte. Ibland var jag mitt inne i ett kaos, precis som Annala (2007) beskriver i sin doktorsavhandling och som aktionsforskare berättar i Kuulas (1999) dito. Men det har också varit väldigt intressant, inspirerande och framförallt lärorikt. Redan våren 2008 blev jag fascinerad av att märka att så gott som alla metoder i forskningen, både materialinsamlings- och analysmetoder; kan lätt omformade brukas som redskap i mitt arbete. Detta påpekar också Laine och Saurama (2009; Saurama & Julkunen 2009). Även om jag inte sysslar med regelrätt forskning är alla dessa metoder gångbara i ett forskande arbetsgrepp, vars innebörd jag tror mig nu förstå. Härefter gäller det att finslipa redskapen och gå vidare. Jag rekommenderar också varmt alla som ställer frågor liknande dem jag ställde i början av detta inlägg att våga starta en utvecklings- och forskningsprocess. Som Kierkegaard i sin vishet sagt: *Att våga är att förlora fotfästet en liten stund. Att inte våga är att förlora sig själv.*

Noter

¹ Inlägget baserar sig på min avhandling "... för jag berättar ju det här också för mig själv." Aktionsforskning om livsberättelser som redskap i arbete med arbetslösa, som belönades som bästa avhandling pro gradu 2009 av Föreningen för forskning i socialt arbete samt på mitt tacktal vid Dagarna för forskning i socialt arbete den 17 februari 2010.

² "... jag tänker liksom alltid så att det är viktigt

att känna sig själv och därför ville jag säkert gå med i det här och när du för första gången talade kände jag omedelbart att det här vill jag delta i för jag berättar ju det här också för mig själv.”

³ ”Ja a sku det kunna vara, kanske det hur man förhöll sig när alla är arbetslösa och i allmänhet så tänker man ganska negativt om dom. På den här kursen har vi liksom en helt annorlunda stämning och så att vi liksom tillsammans söker jobb, vi söker lite noggrannare. Att om jag jämför med att gå till Arbetskraftsbyrån till någon sekreterare så det här är ganska annorlunda ändå. Det där hur man förhåller sig här, det tänker jag på först.

Jag har redan länge varit och liksom märkt hur man förhåller sig till arbetslösa. På utbildningar är gruppen alltid först lite egen men sen blir den helt annorlunda.”

Litteratur

Annala, Johanna (2007) Merkitysneuvotteluja hopsista ja sen ohjauksesta. Toimintatutkimus hopsin ja sen ohjauksen kehittämisestä korkea-asteen koulutuksessa. Acta Universitatis Tamperensis 1225. Tampere: Tampere University Press.

Bergman-Pyykkönen, Marina (in press) ”... för jag berättar ju det här också för mig själv.” Aktionsforskning om livsberättelser som redskap i arbete med arbetslösa. FSKC Rapporter:

Bruner, Jerome (1986) *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Copleston, Frederick (1985) *A History of Philosophy*. Vols. VII – IX. New York: Image Books.

Ford, Martin E. (1992) *Motivating Humans. Goals, Emotions, and Personal Agency Beliefs*. Newbury Park: Sage Publications.

Ford, Martin E. (1995) Motivation and Competence Development in Special and Remedial education. *Intervention in School and Clinic* 31 (2), 70–83.

Ford, Martin E. & Smith, Peyton R. (2007) Thriving with Social Purpose: An Integrative Approach to the Development of Optimal Human Functioning. *Educational Psychologist* 42 (3), 153–171. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/00461520701416280>

Heikkinen, Hannu L.T. (2006) Toimintatutkimuksen lähtökohdat. I Hannu L.T. Heikkinen & Esa Rovio & Leena Syrjälä (red.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistus-seura. 16–38.

Heikkinen, Hannu L.T. (2007) Toimintatutkimus – toiminnan ja ajattelun taitoa. I Juhani Aaltola & Raine Valli. *Ikku-noita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korjattu ja täydennetty painos*. Jyväskylä: PS-kustannus. 196–211.

Heikkinen, Hannu L.T. & Rovio, Esa (2006) Toimintatutkimuksen raportointi. I Heikkinen, Hannu, L.T. & Rovio, Esa & Syrjälä, Leena (red.) *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistus-seura. 114–130.

Hänninen, Vilma (2000) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto. (5. painos, sähköinen julkaisu 2002.)

Johansson, Anna (2005) *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.

Kotiranta, Tuija (2008) *Aktivoinnin paradoksit*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 335. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Kuula, Arja (1999) *Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä*. Tampere: Vastapaino

Laine, Terhi & Saurama, Eija (2009) *Semiotic Analysis in the Study of Social Work*. *Social Work & Society* 7 (2), <http://www.socwork.net/2009/2/researchnotes/lainesaurama> (urn:nbn:de:0009-11-24548) (hänvisat 06.04.2009)

Malmberg-Heimonen, Ira (2005) *Public Welfare Policies and Private Responses. Studies of European Labour Market Policies in Transition. People and Work Research Reports 68*. Helsinki: Finnish Institute of Occupational Health.

Parpo, Antti (2007) *Työllistymisen esteet*. *Stakes Raportteja* 11/2007, verkkojulkaisu. Helsinki: Stakes. <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R11-2007-VERKKO.pdf> (hänvisat 2.4.2008)

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne (2005) *Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on?* Teoksessa Mirja Satka & Synnöve Karvinen-Niinikoski & Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Palmenia-kustannus. 9–19.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009) *Lähestymistapana*

käytäntötutkimus. Teoksessa Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus. 293–314.

Siitonen, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulu university library. (URL: <http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/>)

Syrjälä, Leena & Ahponen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (1994) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.

Sysselsättningsöversikt februari 2008. www.tem.fi/sysselsattningsoversikt. (hänvisat 27.3.2008)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valkonen, Jukka (2007) Psykoterapia, masennus ja sisäinen tarina. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 77. Helsinki: Yliopistopaino.